

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/19/19/96

PRAWA I SWOBODY OBYWATELSKIE ORAZ ICH GRANICE

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, STYCZEŃ '96

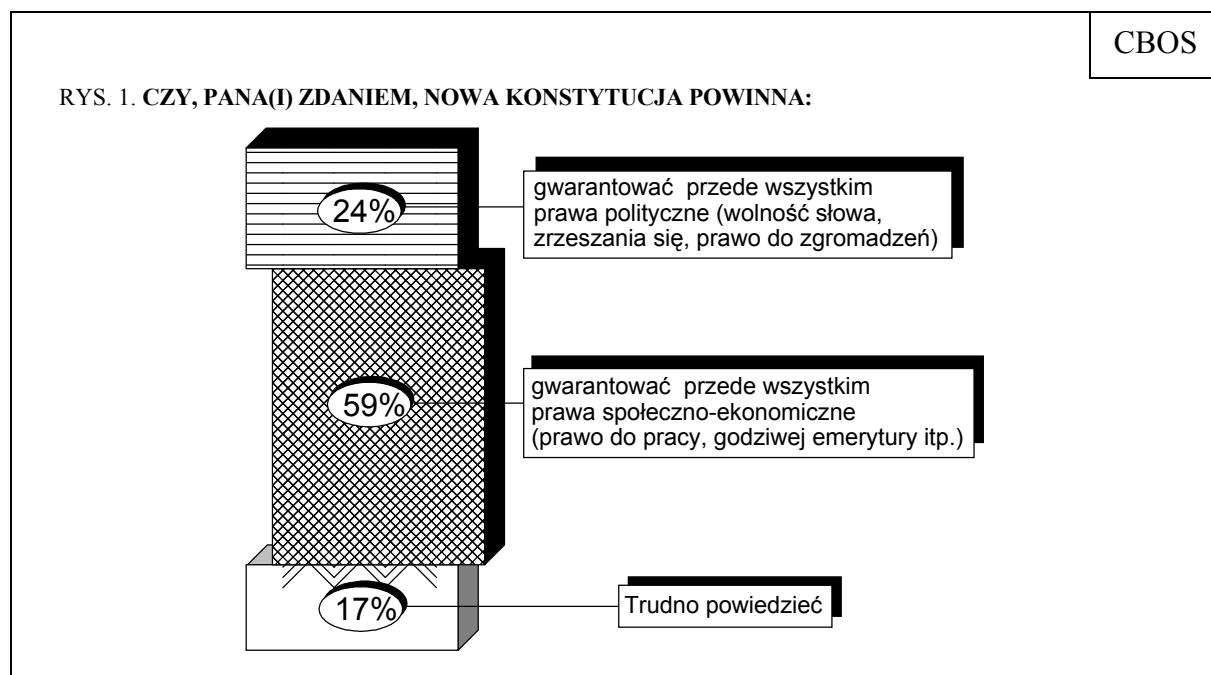
PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

W rok po upadku komunizmu w Europie Środkowej amerykański politolog i filozof Francis Fukuyama ogłosił artykuł zatytułowany „Koniec historii”. Artykuł ten (rozwinięty następnie w książce pod tym samym tytułem) zrobił międzynarodową karierę, został przetłumaczony na wiele języków, był wielokrotnie przedrukowywany i komentowany. Liczne komentarze - zwłaszcza te krytyczne - często jednak były oparte na nieporozumieniu, wynikającym z niewłaściwego odczytania tezy Fukuyamy (a być może po prostu z ograniczenia się do przeczytania samego tytułu publikacji). Tytułowy „koniec historii” nie oznacza bowiem, iż z upadkiem komunizmu nastąpił czy ma nastąpić koniec świata ani że nadszedł oto koniec wojen, konfliktów i innych dramatycznych wydarzeń historycznych. W istocie Fukuyama, podążając śladami Hegla, twierdzi, że rozwój historyczny ludzkości polega na zastępowaniu mniej doskonałych form ustrojowych bardziej doskonałymi. Uważa on, że wydarzenia XX wieku dowiodły wyższości liberalnej demokracji nad wszystkimi innymi formami ustrojowymi (choć wcale niekoniecznie, jak mawiał Churchill, jej doskonałości). Zdaniem Fukuyamy, skoro faszyzm i komunizm - dwa najpoważniejsze wyzwania dla liberalnej demokracji - okazały się niczym więcej niż monstrualnymi eksperymentami, skazanymi na fiasko, ustrój liberalno-demokratyczny można uznać za „koniec historii” - ostateczne słowo ludzkości w dziedzinie rozwoju form ustrojowych.

Nie rozstrzygając tu kwestii, czy i w jakim stopniu teza Fukuyamy jest prawdziwa, spróbujmy przyjrzeć się poglądom społeczeństwa polskiego na niektóre sprawy ustrojowe właśnie pod kątem zgodności tych poglądów z założeniami liberalno-demokratycznego porządku prawnego. W szczególności interesować nas będą kwestie charakteru praw obywatelskich oraz zakresu swobód gwarantowanych konstytucyjnie. Analizie poddamy dane zgromadzone przez CBOS w badaniu¹, które było poświęcone głównie poglądom Polaków na temat konstytucji i procesu jej tworzenia.

¹ Badanie „Sprawy Polski i Polaków” (12), 26-29 października '95, reprezentatywna próba losowa dorosłej ludności kraju (N=1281).

W liberalno-demokratycznej teorii prawa konstytucyjnego przyjmuje się, że akt normatywny najwyższego rzędu, jakim jest konstytucja, powinien gwarantować jedynie najbardziej ogólne prawa polityczne jednostek (takie jak: nietykalność osobista, wolność słowa, wolność zgromadzeń, a także - jako jedyne prawo ekonomiczne - nienaruszalność własności prywatnej). Z nich bowiem wywieść można inne, bardziej konkretne i szczegółowe uprawnienia, w tym i prawa socjalne (na przykład prawo do godziwego wynagrodzenia, otrzymywania emerytury, do wykształcenia itp.). Zapytani o to wprost, respondenci w przytłaczającej większości uznają, że gwarancje takich ogólnych praw politycznych i ekonomicznych powinny się znaleźć w konstytucji Rzeczypospolitej. W przypadku prawa obywateli do swobodnej wypowiedzi i nienaruszalności własności prywatnej uważa tak ponad 90% badanych, natomiast w przypadku prawa do swobodnego zrzeszania się, praw mniejszości narodowych czy praw wyznawców religii innych niż katolicka - ponad 75%. Podobnie wysoki odsetek badanych (86%) sądzi, że w konstytucji powinno znaleźć się zapewnienie prawa do pracy, które nie wchodzi w skład klasycznego liberalno--demokratycznego kanonu praw obywatelskich. Co więcej, analiza czynnikowa wskazuje na silne powiązanie tego poglądu z poparciem dla owych klasycznych praw i swobód obywatela. Rodzą się zatem pytania o relatywną wagę praw politycznych i socjalnych oraz o to, czy te pierwsze są postrzegane jako nadrzędne wobec drugich. Zapytaliśmy o to badanych wprost i uzyskaliśmy poniższy rozkład odpowiedzi:

Jak widać, liberalno-demokratyczna zasada prymatu praw politycznych nad socjalnymi jest dość powszechnie kwestionowana przez respondentów. Opowiadają się oni raczej za, przyjmowaną z reguły przez państwa o ustroju socjalistycznym, zasadą wyższości praw społeczno-ekonomicznych. Trzeba jednak mocno podkreślić, że - jak wskazują przytoczone na wstępie rozkłady odpowiedzi - nie oznacza to odrzucenia czy choćby kwestionowania praw i swobód obywatelskich jako takich. Uznanie przez badanych pierwszoplanowego charakteru praw społeczno-ekonomicznych wynikać może zarówno z dziedzictwa systemu socjalistycznego, jak i z obaw związanych z charakterem obecnych przemian społeczno-ekonomicznych, niosących - prawdziwe czy urojone - zagrożenia tych praw.

Warto też dodać, że poglądy na temat relatywnej wagi praw politycznych i społeczno-ekonomicznych silnie wiążą się ze statusem społeczno-zawodowym badanych, a zwłaszcza z ich wykształceniem. Im wyższe wykształcenie, tym silniejsza akceptacja prymatu praw politycznych, przy czym wśród respondentów z wykształceniem wyższym więcej osób aprobuje ten prymat (51%) niż go odrzuca (30%)².

Kwestie uprawnień socjalnych (zwłaszcza sprawy emerytur) odegrały też pewną rolę w kampanii wyborczej przed I turą wyborów prezydenckich. Jednak elektoraty głównych kandydatów do fotela prezydenckiego nie różniły się zbyt wiele w swych opiniach dotyczących wzajemnych relacji praw politycznych i socjalnych. (Przypomnijmy, że badanie przeprowadzono trzy tygodnie przed wyborami.) Jedynie wśród zwolenników Janusza Korwin-Mikkego minimalną przewagę (53% do 47%) uzyskał pogląd, że konstytucja powinna gwarantować przede wszystkim prawa polityczne. Wśród elektoratów wszystkich innych kandydatów zarysowała się przewaga poglądu przeciwnego. Najslabsza była ona w elektoracie Jacka Kuronia (50% na rzecz praw socjalnych, 35% na rzecz praw politycznych, 15% brak zdania) i Hanny Gronkiewicz-Waltz (odpowiednio 39%, 26%, 35%), następnie kolejno: Tadeusza Zielińskiego (60%, 33%, 7%), Lecha Wałęsy (58%, 24%, 18%), Jana Olszewskiego (59%, 20%, 21%) i Waldemara Pawlaka (65%, 23%, 11%). Najsilniejsza zaś w elektoratach Aleksandra Kwaśniewskiego (66%, 21%, 12%) i Andrzeja Leppera (72%, 24%, 4%).

² Zob. tabele aneksowe.

O ile kwestia prymatu praw politycznych jest w liberalno-demokratycznej doktrynie prawa konstytucyjnego bezdyskusyjna, o tyle sporna bywa sprawa granic swobód obywatelskich. Ogólny i powszechnie akceptowany pogląd, że prawa jednostki nie powinny naruszać praw i swobód innych obywateli, bywa w bardzo rozmaity sposób przekładany na konkretne uregulowania prawne. Swoboda zrzeszania się, uznawana za jedno z elementarnych praw obywatelskich, bywa ograniczana w konstytucjach państw demokratycznych, a prawa tego odmawia się z reguły partiom i organizacjom reprezentującym skrajne ideologie (na przykład faszyzm) lub wzywającym do używania radykalnych środków przeciw panującemu porządkowi prawnemu. Jak już wspominaliśmy, zdecydowana większość naszych respondentów opowiada się za zagwarantowaniem w nowej konstytucji prawa obywateli do swobodnego zrzeszania się (zdecydowanie tak 55%, raczej tak 25%, raczej nie 7%, zdecydowanie nie 3%, trudno powiedzieć 10%). Czy i jakie ograniczenia tego prawa są, zdaniem badanych, dopuszczalne? Poglądy na ten temat ilustruje poniższa tabela.

Tabela 1

w procentach

Jedną ze swobód obywatelskich, gwarantowanych przez konstytucje państw demokratycznych, jest prawo do zrzeszania się (czyli zakładania partii politycznych, związków zawodowych oraz innych organizacji i stowarzyszeń). Czy, Pana(i) zdaniem, prawo powinno zezwalać na utworzenie i działanie w Polsce:					
	zdecydowanie tak	raczej tak	raczej nie	zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
- partii faszystowskiej	1	2	8	86	3
- partii komunistycznej	4	17	19	50	9
- partii lub organizacji mniejszości narodowych	19	44	15	12	10
- partii lub organizacji stawiającej sobie za cel obalenie przemocą istniejącego porządku konstytucyjnego	1	4	20	68	8
- partii otwarcie krytykującej politykę władz polskich	15	35	21	21	9
- partii lub organizacji homoseksualistów	3	13	18	57	9
- partii lub organizacji wzywającej do stosowania terroryzmu	0	1	7	88	3

O ile istnieje pełne poparcie dla ogólnie pojmowanej swobody zrzeszania się, o tyle obserwujemy również daleko posuniętą zgodność naszych respondentów co do zasadności ograniczania tego prawa. Przytłaczająca większość badanych odmawia prawa do zrzeszania się partiom lub organizacjom o charakterze ekstremalnym: wzywającym do stosowania terroryzmu lub dążącym do obalenia przemocą istniejącego porządku konstytucyjnego, a także partii faszystowskiej. Silne jest również odrzucenie prawa do legalnego działania partii komunistycznej. Jednak o ograniczeniu swobody zrzeszania się decydują nie tylko względy polityczne, lecz także obyczajowe: jedynie 16% badanych akceptuje prawo do istnienia organizacji homoseksualistów. Połowa respondentów zezwoliłaby na działanie partii lub organizacji otwarcie krytykującej politykę władz polskich (42% byłoby temu przeciwnych). Jedynie w przypadku partii lub organizacji mniejszości narodowych większość ankietowanych (prawie dwie trzecie) jest skłonna zaakceptować ich prawo do legalnego istnienia, podczas gdy nieco więcej niż jedna czwarta jest temu przeciwna. Przypomnijmy, że formalne i faktyczne zagwarantowanie praw mniejszości narodowych jest dziś powszechnie uznawane za probierz demokracji i stanowi jedno z kryteriów przyjmowania nowych państw do Rady Europy.

Zgoda na ograniczanie swobody zrzeszania się nie jest jednak pochodną jakiegś jednej, ogólnej postawy, lecz może wynikać z rozmaitych pobudek. Jak wykazała analiza czynnikowa, co innego decyduje o odmowie prawa do legalnego istnienia partii faszystowskiej oraz organizacji zmierzających do obalenia przemocą istniejącego porządku konstytucyjnego i wzywających do stosowania terroryzmu, co innego zaś w odniesieniu do pozostałych typów partii i organizacji. W pierwszym wypadku możemy mówić o - akceptowalnym w ramach liberalno-demokratycznego porządku prawnego - ograniczeniu wolności dla „wrogów wolności”, w tym drugim o ograniczaniu praw osób i zbiorowości postrzeganych jako „odmienni”, „inni”, „obcy”. Poglądy składające się na każdy z tych dwóch czynników są związane ze społeczno-ekonomicznym statusem badanych, to znaczy z takimi zmiennymi jak: płeć, wiek, dochód, uczestnictwo w praktykach religijnych oraz wykształcenie. Jak wykazała analiza regresji wielozmiennowej, na owe poglądy najsilniej wpływa wykształcenie, przy czym kierunek tego wpływu jest odmienny w przypadku każdego z dwóch czynników. Im wyższe wykształcenie badanych, tym bardziej są oni skłonni zaakceptować ograniczenie wolności dla

„wrogów wolności” i tym silniej odrzucają ograniczanie prawa do zrzeszania się mniejszości narodowych, organizacji krytycznych wobec władz polskich i homoseksualistów. Jedynie w przypadku prawa do legalnego istnienia partii faszystowskiej i komunistycznej zależność ta jest nieco bardziej skomplikowana: poglądy osób z wykształceniem wyższym są bardziej spolaryzowane niż w innych grupach badanych. Przeciwników legalizacji tych partii jest jednak w każdym przypadku zdecydowanie więcej niż jej zwolenników.

Ponieważ badanie zostało przeprowadzone w czasie kampanii wyborczej, a kwestie rekomunikacji Polski czy pojawienia się „PRL-bis” były wówczas dominujące, na zakończenie przyjrzymy się poglądom zwolenników osób kandydujących w wyborach prezydenckich na temat prawa komunistów do legalnego istnienia.

Tabela 2

w procentach

Zwolennicy	Czy, Pana(i) zdaniem, prawo powinno zezwalać na utworzenie i działanie w Polsce partii komunistycznej?				
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Hanny Gronkiewicz-Waltz	0	20	29	46	5
Janusza Korwin-Mikkego	25	31	8	33	3
Jacka Kuronia	3	10	23	58	5
Aleksandra Kwaśniewskiego	8	25	18	41	8
Andrzeja Leppera	7	26	21	42	4
Jana Olszewskiego	4	17	16	46	17
Waldemara Pawłaka	0	16	26	49	9
Lecha Wałęsy	1	9	14	70	5
Tadeusza Zielińskiego	5	16	28	47	4

Spośród elektoratów głównych pretendentów do urzędu prezydenta legalnemu istnieniu partii komunistycznej zdecydowanie najsilniej przeciwstawiły się osoby, które głosowały na Lecha Wałęsę. Wyborcy Jana Olszewskiego okazali się, co może zaskakiwać, bardziej niż wyborcy Jacka Kuronia przychylni prawu komunistów do legalnego działania. Jednak wśród elektoratów tych i innych kandydatów, w tym nawet Aleksandra Kwaśniewskiego, za odmówieniem komunistom prawa do zrzeszania się opowiedziała się wyraźna większość badanych. Jedynym wyjątkiem byli zwolennicy Janusza Korwin-Mikkego, wśród których 56% uznało, że liberalno-demokratyczna zasada swobody zrzeszania się powinna obejmować także komunistów.

Francis Fukuyama ma zapewne rację uznając państwo liberalno-demokratyczne za najdoskonalszą formę ustroju politycznego. Jednak triumf demokracji nad faszyzmem i komunizmem nie oznacza jeszcze „końca historii” dopóty, dopóki idee i zasady liberalno-demokratycznego porządku prawnego nie są powszechnie akceptowane społecznie. Jak wskazują przytoczone powyżej dane, społeczeństwo polskie ma do przejścia na drodze do tej akceptacji jeszcze całkiem spory odcinek.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Czy, Pana(i) zdaniem, nowa konstytucja powinna: 1 - gwarantować przede wszystkim prawa polityczne, takie jak wolność słowa, zrzeszania się, prawo do zgromadzeń; 2 - gwarantować przede wszystkim prawa społeczno-ekonomiczne, takie jak prawo do pracy, godziwej emerytury itp. (%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	24	59	17	1273
Płeć				
Mężczyźni	30	55	14	602
Kobiety	18	62	19	670
Wiek				
do 24 lat	30	57	13	174
25-34	33	51	16	230
35-44	24	62	13	278
45-54	24	59	15	209
55-64	15	68	17	180
65 lat i więcej	13	58	29	202
Miejsce zamieszkania				
Wieś	17	62	21	475
Miasto do 20 tys.	36	57	7	146
od 21 do 100 tys.	15	62	22	251
101-500 tys.	36	55	9	263
501 tys. i więcej mieszk.	28	55	17	132
Region				
Północny	23	63	14	128
Zachodni	26	59	16	160
Środkowozachodni	24	68	8	188
Środkowy	23	54	23	243
Wschodni	24	56	20	139
Południowo-wschodni	21	61	17	197
Południowo-zachodni	27	55	18	218
Wykształcenie				
Podstawowe	13	64	23	431
Zasadnicze zawodowe	22	63	15	350
Średnie	31	58	11	388
Wyższe	51	30	19	104
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	48	28	24	75
Prac.umysł.niż.szczebła	36	49	15	105
Pracownicy fiz.-umysł.	27	60	13	61
Robotnicy wykwalifikowani	27	63	11	168
Robotnicy niewykwalifik.	20	75	5	54
Rolnicy	22	53	25	91
Prywatni przedsiębiorcy	36	47	17	65
Bierni zawodowo				
Renciści	13	65	23	163
Emeryci	15	63	22	249
Uczniowie i studenci	30	61	9	62
Bezrobotni	18	71	11	95
Gospodynie domowe i inni	25	59	16	82
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	35	51	15	140
Sektor państwowy	28	58	14	146
Sektor prywatny	35	52	13	243
Spółdzielczość	16	57	27	9
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 125 zł	18	63	19	200
125 - 199	22	61	17	211
200 - 274	21	61	18	315
275 - 324	25	60	15	162
325 i powyżej	35	50	16	308
Ocena własnych war. mater.				
Złe	20	63	17	516
Średnie	22	60	18	529
Dobre	38	48	14	228
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	23	59	18	87
Raz w tygodniu	22	61	17	744
Kilka razy w roku	29	56	15	344
W ogóle nie uczestniczy	27	56	17	97
Poglądy polityczne				
Lewica	26	62	12	229
Centrum	29	59	12	305
Prawica	30	57	14	413
Trudno powiedzieć	11	60	29	325

Tabela 2. Czy, Pana(i) zdaniem, prawo powinno zezwalać na utworzenie i działanie w Polsce partii faszystowskiej czy też nie?

(%)

	Zdecyd. tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecyd. nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	1	2	8	86	3	1279
Płeć						
Mężczyźni	1	3	9	86	2	605
Kobiety	1	2	8	86	4	674
Wiek						
do 24 lat	2	7	11	77	3	174
25-34	1	1	10	87	1	230
35-44	0	2	7	89	2	279
45-54	1	2	8	87	1	211
55-64	1	2	6	87	4	180
65 lat i więcej	1	1	7	84	6	205
Miejsce zamieszkania						
Wieś	0	1	10	82	6	476
Miasto do 20 tys.	0	2	5	92	1	148
od 21 do 100 tys.	0	1	5	93	1	252
101-500 tys.	3	5	11	80	1	263
501 tys. i więcej mieszk.	1	4	6	88	1	133
Region						
Północny	0	2	7	88	3	129
Zachodni	1	3	10	82	3	160
Środkowo-zachodni	1	1	7	87	4	188
Środkowy	1	3	9	85	2	243
Wschodni	2	2	11	80	4	139
Południowo-wschodni	0	4	10	84	2	201
Południowo-zachodni	1	0	5	91	3	218
Wykształcenie						
Podstawowe	0	3	9	82	6	433
Zasadnicze zawodowe	0	1	6	90	3	351
Średnie	2	2	10	86	1	391
Wyższe	2	7	8	84	0	104
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier. i inteligencja	0	8	10	82	0	75
Prac.umysł.niż.szczębla	3	2	7	86	2	105
Pracownicy fiz.-umysł.	0	0	16	84	0	62
Robotnicy wykwalifikowani	1	2	8	88	1	168
Robotnicy niewykwalifik.	0	7	4	87	2	54
Rolnicy	0	0	11	77	12	92
Prywatni przedsiębiorcy	0	2	4	94	0	65
Bierni zawodowo						
Renciści	0	1	8	88	3	164
Emeryci	1	1	6	88	0	251
Uczniowie i studenci	6	7	19	67	0	62
Bezrobotni	0	2	8	87	3	96
Gospodynie domowe i inni	0	1	7	88	3	82
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	2	5	9	84	0	140
Sektor państwowy	1	3	11	84	1	146
Sektor prywatny	0	2	7	89	1	244
Spółdzielczość	0	0	0	100	0	9
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 125 zł	0	0	12	83	5	202
125 - 199	1	1	10	86	2	211
200 - 274	1	2	9	86	2	316
275 - 324	1	3	4	88	3	162
325 i powyżej	2	3	8	87	1	311
Ocena własnych war. mater.						
Złe	1	3	10	83	3	518
Średnie	0	1	7	89	3	533
Dobre	1	4	8	86	0	228
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	0	0	8	88	4	89
Raz w tygodniu	0	2	9	86	3	74
Kilka razy w roku	1	2	7	88	1	344
W ogóle nie uczestniczy	5	9	7	76	3	97
Poglądy polityczne						
Lewica	1	2	6	91	0	230
Centrum	1	3	8	88	0	309
Prawica	1	2	10	86	1	415
Trudno powiedzieć	0	2	8	80	9	325

Tabela 3. Czy, Pana(i) zdaniem, prawo powinno zezwalać na utworzenie i działanie w Polsce partii komunistycznej, czy też nie?

(%)

	Zdecyd. tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecyd. nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	4	17	19	50	9	1279
Płeć						
Mężczyźni	5	18	18	54	5	605
Kobiety	4	16	21	47	12	674
Wiek						
do 24 lat	7	23	20	41	8	174
25-34	4	14	24	54	4	230
35-44	3	23	20	45	8	279
45-54	5	15	18	52	9	211
55-64	5	14	16	57	8	180
65 lat i więcej	3	11	15	54	17	205
Miejsce zamieszkania						
Wieś	3	18	20	47	13	476
Miasto do 20 tys.	6	12	27	49	7	148
od 21 do 100 tys.	3	15	16	58	7	252
101-500 tys.	5	18	21	51	6	263
501 tys. i więcej mieszk.	11	24	12	45	8	133
Region						
Północny	2	15	22	54	7	129
Zachodni	2	22	23	42	11	160
Środkowo-zachodni	6	19	21	46	8	188
Środkowy	8	15	15	50	11	243
Wschodni	5	22	15	46	13	139
Południowo-wschodni	4	14	27	48	7	201
Południowo-zachodni	2	16	13	64	6	218
Wykształcenie						
Podstawowe	2	14	20	48	15	433
Zasadnicze zawodowe	2	14	19	58	8	351
Średnie	7	23	20	46	3	391
Wyższe	10	19	14	50	7	104
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	11	22	14	42	10	75
Prac. umysł. niż. szczebla	11	24	20	39	5	105
Pracownicy fiz. - umysł.	1	14	25	51	10	62
Robotnicy wykwalifikowani	2	20	17	55	6	168
Robotnicy niewykwalifik.	0	22	28	42	8	54
Rolnicy	2	18	22	39	19	92
Prywatni przedsiębiorcy	4	24	16	57	0	65
Bierni zawodowo						
Renciści	5	12	16	51	16	164
Emeryci	4	11	16	59	10	251
Uczniowie i studenci	12	20	22	41	6	62
Bezrobotni	1	19	21	53	6	96
Gospodynie domowe i inni	1	13	28	54	5	82
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	9	26	16	41	8	140
Sektor państwowy	3	19	19	49	11	146
Sektor prywatny	4	19	19	55	4	244
Spółdzielczość	5	38	16	42	0	9
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 125 zł	4	16	23	46	10	202
125 - 199	2	15	26	49	8	211
200 - 274	3	17	19	49	11	316
275 - 324	7	17	8	58	11	162
325 i powyżej	7	18	20	53	2	311
Ocena własnych war. mater.						
Złe	4	16	22	47	10	518
Średnie	4	16	16	54	10	533
Dobre	6	21	22	48	3	228
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	5	5	28	47	16	89
Raz w tygodniu	2	13	21	55	9	749
Kilka razy w roku	5	25	16	47	6	344
W ogóle nie uczestniczy	19	32	8	34	7	97
Poglądy polityczne						
Lewica	13	26	18	37	5	230
Centrum	3	21	21	47	7	309
Prawica	2	12	19	62	4	415
Trudno powiedzieć	2	13	18	48	19	325

Tabela 4. Czy, Pana(i) zdaniem, prawo powinno zezwalać na utworzenie i działanie w Polsce partii lub organizacji mniejszości narodowych czy też nie?

	(%)					
	Zdecyd. tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecyd. nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	19	44	15	12	10	1279
Płeć						
Mężczyźni	24	42	14	13	7	605
Kobiety	15	45	16	11	14	674
Wiek						
do 24 lat	25	45	17	7	6	174
25-34	19	48	18	6	9	230
35-44	19	45	17	10	9	279
45-54	24	44	13	13	7	211
55-64	20	36	12	20	12	180
65 lat i więcej	10	41	12	17	21	205
Miejsce zamieszkania						
Wieś	12	43	16	14	15	476
Miasto do 20 tys.	27	40	16	9	8	148
od 21 do 100 tys.	20	45	16	10	9	252
101-500 tys.	21	49	11	12	7	263
501 tys. i więcej mieszk.	28	38	15	12	7	133
Region						
Północny	25	41	18	7	9	129
Zachodni	21	49	13	8	9	160
Środkowo-zachodni	20	37	18	13	12	188
Środkowy	23	31	16	16	14	243
Wschodni	15	40	13	19	13	139
Południowo-wschodni	10	56	16	9	9	201
Południowo-zachodni	19	51	11	11	8	218
Wykształcenie						
Podstawowe	11	39	16	15	19	433
Zasadnicze zawodowe	17	43	19	12	9	351
Średnie	25	49	12	9	5	391
Wyższe	38	46	4	9	3	104
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	34	56	5	4	2	75
Prac. umysł. niż. szczebla	22	53	12	8	5	105
Pracownicy fiz.- umysł.	19	43	21	2	15	62
Robotnicy wykwalifikowani	25	39	14	15	8	168
Robotnicy niewykwalifik.	10	31	33	12	14	54
Rolnicy	9	45	19	12	14	92
Prywatni przedsiębiorcy	28	54	5	12	1	65
Bierni zawodowo						
Renciści	15	40	13	12	20	164
Emeryci	15	38	13	20	14	251
Uczniowie i studenci	33	38	21	6	2	62
Bezrobotni	15	52	20	8	6	96
Gospodynie domowe i inni	15	48	17	11	10	82
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	23	51	13	7	5	140
Sektor państwowy	22	44	15	12	7	146
Sektor prywatny	25	43	14	10	8	244
Spółdzielczość	10	90	0	0	0	9
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 125 zł	13	39	21	14	13	202
125 - 199	11	46	21	15	7	211
200 - 274	18	43	14	11	14	316
275 - 324	23	46	8	13	10	162
325 i powyżej	26	45	13	10	6	311
Ocena własnych war. mater.						
Złe	17	44	15	14	10	518
Średnie	18	40	17	12	13	533
Dobre	26	50	11	9	5	228
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	12	45	19	5	19	89
Raz w tygodniu	14	44	16	14	12	749
Kilka razy w roku	25	43	14	12	7	344
W ogóle nie uczestniczy	40	38	9	6	6	97
Poglądy polityczne						
Lewica	22	43	14	14	6	230
Centrum	22	48	15	9	5	309
Prawica	22	50	12	10	6	415
Trudno powiedzieć	11	31	19	15	24	325

Tabela 5. Czy, Pana(i) zdaniem, prawo powinno zezwalać na utworzenie i działanie w Polsce partii lub organizacji stawiających sobie za cel obalenie istniejącego porządku konstytucyjnego czy też nie?

(%)

	Zdecyd. tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecyd. nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	1	4	20	68	8	1279
Płeć						
Mężczyźni	1	3	21	70	6	605
Kobiety	1	4	19	66	10	674
Wiek						
do 24 lat	2	5	33	55	6	174
25-34	1	5	38	71	6	230
35-44	0	5	20	72	6	279
45-54	2	5	16	72	7	211
55-64	1	5	14	71	10	180
65 lat i więcej	0	3	21	62	14	205
Miejsce zamieszkania						
Wieś	1	6	24	58	12	476
Miasto do 20 tys.	0	2	15	80	4	148
od 21 do 100 tys.	0	2	14	78	6	252
101-500 tys.	1	3	24	66	6	263
501 tys. i więcej mieszk.	3	4	16	73	4	133
Region						
Północny	1	6	19	66	7	129
Zachodni	1	3	25	67	5	160
Środkowo-zachodni	1	3	17	69	10	188
Środkowy	2	3	21	66	8	243
Wschodni	2	3	11	74	11	139
Południowo-wschodni	0	5	28	61	5	201
Południowo-zachodni	0	3	17	72	8	218
Wysztalcenie						
Podstawowe	0	4	21	59	14	433
Zasadnicze zawodowe	1	3	18	71	7	351
Średnie	1	3	22	71	3	391
Wyzsze	2	6	10	80	2	104
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	3	5	13	79	1	75
Prac. umysł. niż. szczebla	2	4	24	66	5	105
Pracownicy fiz. - umysł.	0	0	26	73	1	62
Robotnicy wykwalifikowani	0	2	14	76	8	168
Robotnicy niewykwalifik.	0	7	31	54	8	54
Rolnicy	2	1	26	56	15	92
Prywatni przedsiębiorcy	0	9	8	83	0	65
Bierni, zawodowo						
Renciści	1	1	20	65	13	164
Emeryci	0	5	16	68	11	251
Uczniowie i studenci	3	6	34	56	1	62
Bezrobotni	2	2	25	70	2	96
Gospodynie domowe i inni	0	7	22	61	10	82
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	1	4	20	70	5	140
Sektor państwowy	0	4	24	70	3	146
Sektor prywatny	1	4	12	76	7	244
Spółdzielczość	0	0	4	96	0	9
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 125 zł	1	4	27	59	9	202
125 - 199	1	4	22	65	7	211
200 - 274	0	2	22	67	9	316
275 - 324	0	7	17	67	9	162
325 i powyżej	1	2	16	76	4	311
Ocena własnych war. mater.						
Złe	1	4	22	63	10	518
Średnie	1	3	19	69	8	533
Dobre	1	4	18	75	3	228
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	0	2	20	67	10	89
Raz w tygodniu	1	4	21	66	8	749
Kilka razy w roku	1	3	19	71	6	344
W ogóle nie uczestniczy	1	3	18	70	8	97
Poglądy polityczne						
Lewica	1	4	16	75	4	230
Centrum	1	4	22	68	5	309
Prawica	1	4	21	70	4	415
Trudno powiedzieć	0	3	20	59	18	325

Tabela 6. Czy, Pana(i) zdaniem, prawo powinno zezwalać na utworzenie i działanie w Polsce partii otwarcie krytykującej politykę władz polskich czy też nie?

(%)

	Zdecyd. tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecyd. nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	15	35	21	21	9	1279
Płeć						
Mężczyźni	18	37	18	22	5	605
Kobiety	11	33	23	20	12	674
Wiek						
do 24 lat	15	35	31	13	7	174
25-34	18	33	22	18	9	230
35-44	17	33	19	22	5	279
45-54	16	38	16	21	8	211
55-64	14	33	19	27	8	180
65 lat i więcej	7	33	17	26	16	205
Miejsce zamieszkania						
Wieś	8	34	23	21	13	476
Miasto do 20 tys.	11	35	25	24	5	148
od 21 do 100 tys.	16	35	19	24	6	252
101-500 tys.	20	40	16	17	8	263
501 tys. i więcej mieszk.	28	29	19	21	4	133
Region						
Północny	17	36	21	18	8	129
Zachodni	19	48	12	18	3	160
Środkowo-zachodni	13	35	18	25	10	188
Środkowy	17	25	21	27	12	243
Wschodni	14	28	21	23	14	139
Południowo-wschodni	7	41	27	18	8	201
Południowo-zachodni	18	34	23	18	7	218
Wykształcenie						
Podstawowe	8	35	20	23	15	433
Zasadnicze zawodowe	15	34	20	23	8	351
Średnie	16	37	24	19	5	391
Wyzsze	36	32	12	17	2	104
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	34	38	13	11	4	75
Prac. umysł. niż. szczebla	17	35	22	19	7	105
Pracownicy fiz.- umysł.	25	30	18	18	8	62
Robotnicy wykwalifikowani	13	34	22	24	7	168
Robotnicy niewykwalifik.	11	27	29	27	6	54
Rolnicy	5	41	19	15	20	92
Prywatni przedsiębiorcy	35	27	16	20	2	65
Bierni zawodowo						
Renciści	7	36	22	20	14	164
Emeryci	11	33	17	29	10	251
Uczniowie i studenci	16	41	27	13	3	62
Bezrobotni	12	41	23	22	3	96
Gospodynie domowe i inni	14	33	26	17	11	82
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	26	35	18	17	4	140
Sektor państwowy	14	37	18	28	2	146
Sektor prywatny	22	30	20	18	11	244
Spółdzielczość	5	59	20	16	0	9
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 125 zł	7	36	18	25	14	202
125 - 199	8	38	22	24	8	211
200 - 274	13	37	22	19	8	316
275 - 324	19	34	22	14	11	162
325 i powyżej	22	31	19	23	5	311
Ocena własnych war. mater.						
Złe	13	37	19	22	10	518
Średnie	13	34	23	21	8	533
Dobre	22	33	18	19	8	228
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	7	27	27	27	13	89
Raz w tygodniu	12	34	23	21	10	749
Kilka razy w roku	18	40	16	20	6	344
W ogóle nie uczestniczy	30	32	12	19	7	97
Poglądy polityczne						
Lewica	17	38	22	20	3	230
Centrum	15	38	23	16	8	309
Prawica	16	39	18	24	3	415
Trudno powiedzieć	11	24	21	23	20	325

Tabela 7. Czy, Pana(i) zdaniem, prawo powinno zezwalać na utworzenie i działanie w Polsce partii lub organizacji homoseksualistów czy też nie? (%)

	Zdecyd. tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecyd. nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	3	13	18	57	9	1279
Płeć						
Mężczyźni	3	13	19	59	7	605
Kobiety	3	14	17	56	11	674
Wiek						
do 24 lat	8	17	27	43	5	174
25-34	4	19	21	49	7	230
35-44	2	16	18	56	8	279
45-54	4	11	17	59	9	211
55-64	1	7	13	71	8	180
65 lat i więcej	1	6	12	64	17	205
Miejsce zamieszkania						
Wieś	1	9	16	59	15	476
Miasto do 20 tys.	1	18	24	54	4	148
od 21 do 100 tys.	3	9	12	67	8	252
101-500 tys.	5	19	23	48	5	263
501 tys. i więcej mieszk.	10	16	18	53	2	133
Region						
Północny	3	18	12	62	6	129
Zachodni	4	17	15	53	11	160
Środkowo-zachodni	2	11	14	64	9	188
Środkowy	5	14	18	53	9	243
Wschodni	2	12	13	61	11	139
Południowo-wschodni	2	8	21	63	6	201
Południowo-zachodni	3	14	26	46	11	218
Wykształcenie						
Podstawowe	1	8	16	61	13	433
Zasadnicze zawodowe	2	10	17	64	8	351
Średnie	5	16	21	49	6	391
Wyższe	10	24	14	48	4	104
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	12	26	12	43	6	75
Prac. umysł. niż. szczebla	4	20	24	46	7	105
Pracownicy fiz. - umysł.	2	7	23	63	5	62
Robotnicy wykwalifikowani	3	15	19	59	3	168
Robotnicy niewykwalifik.	3	5	25	64	3	54
Rolnicy	0	4	13	61	22	92
Prywatni przedsiębiorcy	5	28	13	36	18	65
Bierni zawodowo						
Renciści	1	8	14	65	11	164
Emeryci	1	5	11	70	12	251
Uczniowie i studenci	9	29	28	31	4	62
Bezrobotni	4	17	22	54	2	96
Gospodynie domowe i inni	1	14	28	51	7	82
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	6	20	18	48	7	140
Sektor państwowy	4	14	21	58	3	146
Sektor prywatny	4	17	19	51	9	244
Spółdzielczość	0	28	10	46	16	9
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 125 zł	1	11	19	60	9	202
125 - 199	2	9	21	59	10	211
200 - 274	3	14	15	59	8	316
275 - 324	4	16	17	52	12	162
325 i powyżej	5	15	18	56	5	311
Ocena własnych war. mater.						
Złe	3	14	16	58	9	518
Średnie	2	9	19	61	8	533
Dobre	6	21	19	45	10	228
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	3	6	14	66	11	89
Raz w tygodniu	1	11	18	60	9	749
Kilka razy w roku	4	16	20	52	8	344
W ogóle nie uczestniczy	15	22	11	43	9	97
Poglądy polityczne						
Lewica	5	17	19	54	4	230
Centrum	4	17	18	56	5	309
Prawica	3	13	19	58	7	415
Trudno powiedzieć	2	7	15	59	18	325

Tabela 8. Czy, Pana(i) zdaniem, prawo powinno zezwalać na utworzenie i działanie w Polsce partii lub organizacji wzywającej do stosowania terroryzmu czy też nie?

(%)

	Zdecyd. tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecyd. nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	0	1	7	88	3	1279
Płeć						
Mężczyźni	0	1	6	91	2	605
Kobiety	0	1	9	85	5	674
Wiek						
do 24 lat	0	1	12	85	2	174
25-34	0	1	7	91	1	230
35-44	1	0	7	90	2	279
45-54	0	1	8	87	4	211
55-64	0	2	4	88	6	180
65 lat i więcej	1	1	5	85	8	205
Miejsce zamieszkania						
Wieś	1	1	7	84	8	476
Miasto do 20 tys.	0	0	7	92	1	148
od 21 do 100 tys.	0	1	4	93	2	252
101-500 tys.	0	0	11	87	1	263
501 tys. i więcej mieszk.	0	3	8	89	0	133
Region						
Północny	1	0	6	92	1	129
Zachodni	0	0	9	89	2	160
Środkowo-zachodni	0	1	7	87	5	188
Środkowy	0	2	9	84	4	243
Wschodni	1	1	8	85	5	139
Południowo-wschodni	0	1	9	87	2	201
Południowo-zachodni	1	0	3	92	3	218
Wykształcenie						
Podstawowe	1	2	8	82	7	433
Zasadnicze zawodowe	0	0	6	91	2	351
Średnie	0	0	8	91	1	391
Wyzsze	1	2	3	95	0	104
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	0	0	4	96	0	75
Prac. umysł. niż. szczebla	1	0	8	90	2	105
Pracownicy fiz.- umysł.	0	0	13	87	0	62
Robotnicy wykwalifikowani	0	0	6	93	1	168
Robotnicy niewykwalifik.	0	4	11	85	0	54
Rolnicy	2	1	7	76	13	92
Prywatni przedsiębiorcy	0	0	3	97	0	65
Bierni zawodowo						
Renciści	0	1	7	86	6	164
Emeryci	1	2	4	88	6	251
Uczniowie i studenci	0	3	19	78	0	62
Bezrobotni	1	0	11	87	1	96
Gospodynie domowe i inni	0	1	7	88	3	82
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	0	2	7	91	0	140
Sektor państwowy	0	0	10	89	1	146
Sektor prywatny	0	0	5	92	2	244
Spółdzielczość	0	0	5	95	0	9
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 125 zł	0	2	10	83	5	202
125 - 199	1	1	9	87	2	211
200 - 274	0	1	6	88	5	316
275 - 324	1	0	4	90	4	162
325 i powyżej	0	1	7	91	0	311
Ocena własnych war. mater.						
Złe	0	2	9	83	5	518
Średnie	0	0	6	90	3	533
Dobre	0	1	5	93	0	228
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	0	0	8	88	4	89
Raz w tygodniu	0	1	7	88	4	749
Kilka razy w roku	0	2	7	89	2	344
W ogóle nie uczestniczy	2	0	9	86	3	97
Poglądy polityczne						
Lewica	0	1	5	94	0	230
Centrum	0	0	8	90	1	309
Prawica	0	2	6	91	1	415
Trudno powiedzieć	1	1	10	78	11	325

Tabela 9. Czy ma Pan(i) wrażenie, że obecnie w Polsce można swobodnie wypowiadać swoje opinie polityczne czy też lepiej mieć się na baczności? 1 - można swobodnie wypowiadać swoje opinie polityczne; 2 - lepiej mieć się na baczności

			(%)	
	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	63	31	6	1280
Płeć				
Mężczyźni	68	29	4	606
Kobiety	59	33	8	674
Wiek				
do 24 lat	72	25	4	174
25-34	72	26	2	229
35-44	58	37	4	279
45-54	61	34	5	211
55-64	58	35	7	181
65 lat i więcej	58	28	13	205
Miejsce zamieszkania				
Wieś	63	29	8	477
Miasto do 20 tys.	61	38	2	149
od 21 do 100 tys.	57	36	6	252
101-500 tys.	68	29	3	263
501 tys. i więcej mieszk.	69	26	5	132
Region				
Północny	60	37	3	130
Zachodni	61	34	5	160
Środkowo-zachodni	62	33	5	188
Środkowy	66	35	9	243
Wschodni	55	39	6	139
Południowo-wschodni	61	31	7	201
Południowo-zachodni	71	25	4	218
Wykształcenie				
Podstawowe	56	33	11	435
Zasadnicze zawodowe	64	32	3	351
Średnie	67	31	3	391
Wyższe	73	23	4	104
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	72	23	5	75
Prac. umysł. niż. szczebla	66	31	4	105
Pracownicy fiz. - umysł.	75	22	3	62
Robotnicy wykwalifikowani	60	39	2	168
Robotnicy niewykwalifik.	54	45	1	54
Rolnicy	55	35	10	92
Prywatni przedsiębiorcy	69	30	1	65
Bierni zawodowo				
Renciści	55	33	12	165
Emeryci	61	32	7	251
Uczniowie i studenci	82	18	0	62
Bezrobotni	65	30	5	96
Gospodynie domowe i inni	64	26	10	82
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	61	35	4	140
Sektor państwowy	62	36	3	146
Sektor prywatny	71	28	2	244
Spółdzielczość	68	16	16	9
Dochody na jedną osobę				
poniżej 125 zł	61	30	9	202
125 - 199	57	39	4	211
200 - 274	62	32	6	317
275 - 324	60	33	8	162
325 i powyżej	72	25	3	311
Ocena własnych war. mater.				
Złe	58	36	7	520
Średnie	65	30	5	532
Dobre	72	23	5	228
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	60	22	18	89
Raz w tygodniu	64	30	5	749
Kilka razy w roku	62	34	4	344
W ogóle nie uczestniczy	62	34	4	97
Poglądy polityczne				
Lewica	63	34	3	230
Centrum	64	34	2	308
Prawica	73	23	4	415
Trudno powiedzieć	50	37	13	327